

Seksuelle overgrep

Vil ha omfattende tiltak mot overgrep

Øystein Helmikstøl

journalist i Psykologtidsskriftet

Seksuelle overgrep i barndommen øker sannsynligheten for arbeidsuførhet i voksen alder, ifølge ny forskning. Men hvor mye vet man om sammenhengen?

Seksuelle overgrep, definert som hva straffeloven fastsetter er seksuelt krenkende handlinger og seksuell omgang i barndommen, øker sannsynligheten for arbeidsuførhet i voksen alder, noe som har viktige både kliniske og samfunnsmessige implikasjoner.

Kjernen

Dette er kjernen i den vitenskapelige artikkelen som Iris Steine og kolleger publiserer i aprilutgaven av Psykologtidsskriftet. Steine er postdoktor ved Det psykologiske fakultet på Universitetet i Bergen. For tiden er hun gjesteforsker ved University of California i Berkeley.

På grunn av praktiske omstendigheter er Psykologtidsskriftets intervju med Steine gjort på e-post.

Hun mener artikkelen bør være en påminner for psykologer, leger og annet helsepersonell om å rutinemessig kartlegge utsatthet for seksuelle overgrep – i tillegg til andre former for vold, overgrep og omsorgssvikt – blant pasienter.

Vil ha tiltak

Psykologtidsskriftet har spurt Steine om hva hun mener er samfunnsmessige implikasjoner av artikkelen.

– Jeg mener at systematiske tiltak rettet mot å forebygge og avdekke seksuelle overgrep (i tillegg til andre former for overgrep og omsorgssvikt) bør innføres i alle barnehager, skoler, og i helsevesenet.

Som eksempler på tiltak nevner Steine informasjonsprogrammer i barnehager/skoler, og hun trekker fram Nurse-Family Partnership og Sortland kommunes forebyggingsmodell aemæ.no. Den inkluderer tiltak rettet mot potensielle ofre, potensielle overgripere, ansatte som jobber med barn, foreldre og befolkningen ellers. Opplæring om disse temaene bør også være en sentral del av grunnutdanningene i helse- og sosialfagene, mener Steine.

– *Men kommer det tydelig nok fram i artikkelen deres at det går bra med de fleste som har opplevd overgrep?*

– Vi har poengtert i tekst og illustrert gjennom en figur at flertallet av de overgrepsutsatte ikke var arbeidsuføre. Når det er sagt, så er dette en forskningsrapport som ser på sammenhengen mellom seksuelle overgrep i barndommen og negative utfall, her i form av arbeidsuførhet i voksen alder, svarer Steine.

Det at mange utsatte ikke viser alvorlige symptomer, understreker Steine, betyr ikke at forskere, media eller samfunnet skal la være å fremheve de alvorlige senskadene som en stor andel av overgrepsutsatte har.

– Tvert imot er det viktig å synliggjøre hvor mange det ikke går så bra med, fordi dette tydeliggjør behovet for forebyggende tiltak. Vi som samfunn har fortsatt en lang vei å gå når det gjelder å implementere systematiske tiltak for å forebygge og avdekke seksuelle overgrep mot barn.

Forskeren understreker at i psykoedukasjon og terapi med overgrepsutsatte er det viktig å fremheve at man ikke er «dømt» til livslange alvorlige lidelser, og at man vil kunne oppleve betydelig forbedring i både symptomer og fungering med riktige intervensjoner.

Antall overgrepsofre

Psykologtidsskriftet har spurt flere instanser og aktører om hvor mange personer i Norge som er blitt utsatt for seksuelle overgrep. Helsedirektoratet opplyser at de ikke kan svare på det.

Folkehelseinstituttet skriver på fhi.no at 1 av 5 jenter og 1 av 14 gutter oppgir at de har opplevd seksuelle overgrep i barne- og ungdomsårene. 9 prosent av alle kvinner har vært utsatt for voldtekt minst én gang i livet.

FHI henviser til NKVTS (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress), der de i høst starter opp en omfangsundersøkelse. Målet er å skaffe oppdaterte tall på ulike former for vold og overgrep i et representativt utvalg av den norske befolkningen.

Flere enn en tredjedel av norske kvinner opp til 74 år rapporterte i 2014 om seksuelle overgrep, ifølge en studie som forsker Siri Thoresen stod bak.

Psykologtidsskriftet har også spurt leder for fag- og tiltaksutvikling John Are Bjerge Jonassen i Stine Sofies Stiftelse om hvor mange som er utsatt for seksuelle overgrep i Norge. Stiftelsen jobber med barn, og Jonassen viser til Ungdomsundersøkelsen om erfaringer med vold og overgrep (Uevo-studien), som han mener har de beste tallene om barn i dag. Også denne studien er ved NKVTS.

– Den viser at seks prosent av barn har vært utsatt for seksuelle overgrep av en voksen, fire prosent har vært utsatt for dette gjentatte ganger. Det som også er interessant, er at hele 22 prosent har opplevd seksuelle krenkelser fra jevnaldrende, sier Jonassen.

– Hundretusener

«Norske forekomststudier viser at en betydelig andel av befolkningen har blitt utsatt for seksuelle overgrep i barne- og ungdomsårene», skriver Iris Steine og kollegene i den vitenskapelige artikkelen.

PÅ SKOLEN Systematiske tiltak mot seksuelle overgrep bør innføres i alle barnehager, skoler, og i helsevesenet. Det mener forsker Iris Steine. Foto: Nora Skjerdingsstad

– I denne studien brukte vi straffelovens tredelte kategorisering og eksempler på seksuelt krenkende 1) atferd, 2) handlinger og 3) omgang, der kun personer som hadde blitt utsatt for handlinger og omgang, ble klassifisert som overgrepsutsatte. Dette regnes som en streng definisjon, og de konkrete spørsmålene som ble brukt for å kartlegge de tre krenkelseskategoriene, reduserer sannsynligvis også en del av det subjektive aspektet.

– *Dere legger til grunn at en stor andel av befolkningen har blitt utsatt for seksuelle overgrep i barne- og ungdomsårene.*

– Å si at vi legger til grunn at en stor andel av befolkningen har blitt utsatt for seksuelle overgrep, er misvisende. At en betydelig andel av befolkningen har blitt utsatt for seksuelle overgrep i barndommen, er godt dokumentert i et stort antall forekomststudier over tid, både nasjonalt og internasjonalt, og er fylldig referert i vår artikkel.

Selv dersom man legger de laveste forekomsttallene til grunn, så snakker vi om hundretusener (barn, og voksne som ble utsatt som barn) i Norge alene, og mange hundre millioner på verdensbasis, svarer Steine.

Årsaksforhold

Studien som Psykologtidsskriftet publiserer i aprilutgaven, viser at det er en statistisk sammenheng mellom seksuelle overgrep i barndommen og arbeidsuførhet i voksen alder. Men den sier ikke noe om årsaksforhold..

– Er det ikke da feil av fagfeltet å si at å forebygge seksuelle overgrep av barn vil forebygge arbeidsuførhet?

– Den eneste måten å påvise årsaksforhold på er gjennom eksperimentelle design, der man randomiserer personer til eksponering versus ikke-eksponering for en betingelse, for deretter å måle effekten av denne betingelsen.

Men eksperimentelle design er uaktuelt innenfor svært mange forskningsfelt, inkludert forskning på senskader av vold/overgrep mot barn.

– Heldigvis kan man også få et godt kunnskapsgrunnlag basert på for eksempel longitudinelle kohortstudier og befolkningsstudier, og det totale bildet som tegner seg over tid, svarer Steine.

Hun understreker at selv om man ikke kjenner de nøyaktige mekanismene, altså hvordan seksuelle overgrep fører til arbeidsuførhet, så viser disse studiene at det å ikke bli utsatt for denne risikofaktoren er knyttet til en redusert risiko for arbeidsuførhet. På samme måte som at man kan si at å ikke røyke reduserer risikoen for lungekreft.

Andre årsaker

Det kan altså tenkes at det er andre grunner enn overgrepet alene som fører til at en mindre gruppe av de som rapporterer å ha slike barndomsopplevelser, blir uføretrygdet som voksne. Psykologtidsskriftet har utfordret Steine til å svare på hva slags grunner det i så fall kan være. Men en diskusjon rundt «andre grunner» vil være spekulasjoner, mener hun, og påpeker at få studier har undersøkt spesifikke prediktorer for arbeidsuførhet blant overgrepsutsatte.

– Det er også et spørsmål som ikke gir mening i lys av hvor komplekst seksuelle overgrep i barndommen er. Den samme spesifikke overgrepshandlingen kan ha svært forskjellig betydning og konsekvenser basert på hvem overgriperen var, hvor gammel man var da overgrepene startet, om overgrep hendte én gang versus hundrevis av ganger over mange år, om man hadde gode, støttende relasjoner i livet, i hvilken grad man ble utsatt for andre former for vold/overgrep i tillegg til de seksuelle overgrepene, for å nevne noen.

Steine påpeker at seksuelle overgrep i barndommen også er en kjent risikofaktor for å droppe ut av skolen, og for psykiske og somatiske helseproblemer, som kan øke sannsynlighet for å bli arbeidsufør.

– Seksuelle overgrep i barndommen forblir uansett den utløsende risikofaktoren, på samme måten som at røyking er en utløsende risikofaktor i sammenhengen mellom røyking og kreft, selv om det kan være mange både direkte og indirekte mekanismer underliggende denne sammenhengen.

Lidelser

Å bli utsatt for seksuelle overgrep i barndommen øker risikoen for et svært bredt spekter av psykiske og somatiske lidelser og senskader gjennom hele livet, ifølge Steine. For en stor andel tar dette form av alvorlige og livshemmende lidelser som for eksempel PTSD, alvorlig depresjon, personlighetsforstyrrelser, i tillegg til selvmordsforsøk og selvmord.

– På kryss av studier ser man også at en stor andel tilsynelatende har få symptomer. Det er imidlertid vanskelig å gi gode estimater på dette. Mange studier har fokusert på én lidelse/symptomgruppe, så dersom en studie for eksempel har fokusert på PTSD og finner at 70 prosent av overgrepsutsatte ikke har PTSD, så vet man ofte ingenting om hvilke eventuelle andre vansker disse

70 prosentene måtte ha. Og man kan ikke uten videre konkludere med at de er symptomfrie generelt, eller at de ikke har andre lidelser eller vansker som følge av de seksuelle overgrepene, påpeker Steine.

Voksne uføre

Studien legger også vekt på forebygging av seksuelle overgrep i barndommen i diskusjonen om implikasjoner. Steine forteller at forskerne bak studien mangler et godt grunnlag for å gi et godt svar på hvilke implikasjoner funnene deres har for overgrepsutsatte voksne som er uføretrygdet i dag.

– Vi tror likevel at funnene kan være nyttige i psykoedukasjon av overgrepsutsatte som allerede er uføretrygdet, fordi økt kunnskap kanskje kan føre til økt egenforståelse. Å få validert at seksuelle overgrep i barndom/ungdomstid kan ha bidratt til arbeidsuførhet, kan kanskje oppleves som nyttig. Kanskje det også kan bidra til at personer som ennå ikke har fortalt noen om overgrepene, forteller om overgrepene til sin behandler, og dermed kan jobbe mer traumefokusert i behandlingen? spør Iris Steine.

Overgrep og uførhet

* En betydelig andel av befolkningen har blitt utsatt for seksuelle overgrep i barne- og ungdomsårene, ifølge norske forekomststudier.

* Ca. 340 000 personer mottok uføretrygd ved utgangen av 2018, ifølge Nav.

* Per desember 2015 hadde totalt 1610 mottakere av uføretrygd «mishandlingsyndromer» registrert som hoveddiagnose eller bidiagnose for uføretrygden.

Ny forskning på sammenheng mellom seksuelle overgrep i barndommen og arbeidsuførhet i voksen alder.